

TÜRK YER ADLARI

Sökü

HASAN EREN

1. İç İşleri Bakanlığının çıkarmış olduğu Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu (Ankara, 1946) adlı eseri gözden geçirirken, yurdumuzun Kastamonu, Sinop, Zonguldak gibi birtakım illerinde *Sökü* adını taşıyan birçok köy adlarına rastlandığı dikkatimi çekti:

Sökü (Kastamonu, Sinop), *Sökücüik* (Kastamonu), *Söküçayırı* (Sinop), *Söküler* (Kastamonu), *Söküveren* (Kastamonu), *Aksökü* (Sinop), *Aşağı Sökü* (Kastamonu), *Orta Sökü* (Kastamonu), *Yukarı Sökü* (Kastamonu), *Alasökü* (Sinop), *Avlağsökü* (Sinop), *Başsökü* (Kastamonu, Sinop), *Bayraksökü* (Çankırı), *Çukursökü* (Kastamonu, Sinop), *Deresökü* (Kastamonu), *Dolaysökü* (Sinop), *Güney Sökü* (Kastamonu), *Gürsökü* (Sinop), *İnesökü* (Sinop), *Kazmasökü* (Sinop), *Kestanesökü* (Kastamonu), *Kirazsökü* (Kastamonu), *Kozsökü* (Sinop), *Kuzsökü* (Sinop, Kastamonu), *Osmansökü* (Zonguldak), *Pelitsökü* (Kastamonu), *Sulusökü* (Kastamonu).

Yukarıdaki verilere göre, bu adın Kastamonu, Sinop, Çorum ve Zonguldak illerinde kullanıldığı anlaşılıyor.

2. *Sökü* adının anlamına gelince : Türk Dil Kurumunun yaymış olduğu Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi'ne göre, Sinop ve Samsun illerinde *sökü* 'orman, bük' anlamlarına gelir. İlk bakışta, bu veri, yukarıda saydığım yer adlarını açıklamaya yarayabilir. Yurdumuzda *Akbük* (Bolu, Muğla), *Akçabük* (Bursa), *Karabük* (Antalya, Çankırı, Çorum, Denizli, İçel, Kastamonu, Manisa, Adana, Tokat, Zonguldak) ... gibi birtakım yer adları vardır. Bunun gibi, *Ormancık* (Rize), *Ormanüzle* (Bilecik), *Ormanköy* (Bolu, Giresun, Samsun), *Ormanlar* (Kastamonu, Zonguldak), *Ormanlı* (Balıkesir, İstanbul, Rize, Zonguldak) gibi yer adlarının varlığını da biliyoruz.

'Orman' ve 'bük' anlamlarına gelen bu adlara rağmen, *Sökü* adının 'orman' veya 'bük' anlamına geldiği söylenemez. Daha açık bir deyişle söyleyelim: Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi'nde *sökü* kelimesine verilen 'orman, bük' anlamları yanlıştır.

Söz Derleme Dergisi'ne göre, *sökü* kelimesi Sinop ve Samsun illerinde tesbit edilmiştir. Ancak, benim yaptığım soruşturmalara göre, Kastamonu, Sinop, Çorum ve Zonguldak illerinde köy ve mahalle adlarında rastladığımız *sökü* kelimesinin halk arasında artık kullanılmadığı anlaşılıyor. Kastamonu, Sinop, Çorum ve Zonguldaklı öğrencilerim de bu kelimeyi bilmediklerini söylediler.

Sökü kelimesinin Türkçe bir türev olduğu açıktır. Benim fikrime göre, bugün yalnız yer adlarında saklanmış olan bu kelime Türkçe *sök-* kökünden çıkmıştır. Yapı bakımından Türkçe *yapı* (< : *yap-*), *çatı* (< : *çat-*) ve *yakı* (< : *yak-*) kelimelerine benzer.

Bu durum karşısında, *sök-* kökünden gelen *sökü* kelimesinin 'orman' veya 'bük' anlamına gelmesi beklenemez. Bu kelimenin 'ormandan ağaçları sökmek suretiyle açılan tarla' anlamına gelmesi gerekir. Nitekim aynı kökten gelen ve Sinop ve Samsun illerinde kullanılan *sökme* kelimesi de 'ormandan açılan yeni tarla' anlamında kullanılmaktadır (Söz Derleme Dergisi). Bunun gibi, yine aynı kökten gelen *söküntü* kelimesi de 'ekim için boz yerden veya ormandan açılan tarla, kirizme' anlamına gelmektedir (a. y.).

3. Yurdumuzda orman, fundalık, çayır veya otlak olarak kullanılmış olan topraklardan açılan tarlalara *açma* adı verilir. Bu yeni tarlalar eski durumlarına göre çeşitli adlar alır: *orman açması*, *fundalık açması*, *çayır açması* veya *otlak açması* gibi.

Orman açmaları, ormanları yakmak, sökmek veya kesmek suretiyle açılır ve buna göre başka başka adlar alır.

Örnek olarak, ormanları yakmak suretiyle açılan tarlalara yurdumuzun birçok yerlerinde *göynük* adı verilir. Bu kelimenin Söz Derleme Dergisi'ndeki tarifi düzeltilmeye muhtaçtır, sanıyorum. Türkçe *göyün-* ~ *göynü-* 'yanmak' kökünden gelen bu kelimenin 'yakmak suretiyle ormandan açılan tarla' anlamına gelmesi gerekir. Bu bakımdan Söz Derleme Dergisi'ndeki tarif ('orman sökülerek veya yakılarak yapılan tarla' (Sinop, Kocaeli, İçel, Kastamonu, Isparta, Zonguldak, Adana) kısmen yanlıştır. Nitekim bu kelimenin *gönük* biçimi, daha doğru olarak, yalnız 'yakmak suretiyle ormandan açılan tarla' (Kütahya, Çorum) diye tarif edilmiştir. Bu kelime Muğla ilinde 'engebeli yer, dağ yamacı' anlamını da kazanmıştır. Çanakkale ilinde ise 'engebeli yerdeki meşeler, çahlar sökülerek yapılan tarla' anlamını altığını biliyoruz. Çankırı ilinde tesbit edilen *köynük* biçimi yalnız 'dağ yamaçlarındaki

tarla' diye anlamlandırılmış, fakat bu tarlanın ormanı yakmak suretiyle mi, yoksa ormanı sökmek veya kesmek suretiyle mi açıldığı tasrih edilmemiştir. Her halde, *göynük* kelimesinin başlangıçta 'yakmak suretiyle ormandan açılan tarla' anlamına geldiği ve sonradan sökmek suretiyle ormandan açılan tarlalara da bu adın verildiği kesin olarak ileri sürülebilir.

Bunun gibi, Adana ilinde kullanılan *örtlek* kelimesi de "ormanı yakarak açılan tarla" (Söz Derleme Dergisi) demektir. Bu kelimenin Adana ilinde kullanılan *örtle-* 'yanmak' kökünden geldiği açıktır. (Türk dialektlerinde *ört* kelimesi 'yangın, tarla yangını, orman yangını' anlamlarında kullanılır.)

Antalya ve İçel illerinde tesbit edilen *ütük* kelimesi de 'ormandan yakılarak açılan yer, tarla' (a.y.) anlamına gelir. Bu kelimenin de *üt-* 'ateşten geçirmek, alazlamak, yakmak' köküne dayandığı açıktır.

Sinop ilinde 'tarla yapmak için ormanda yakılan yer'e *köklük* adı verilir.

Adana ve Konya illerinde kullanılan *hopur* kelimesi 'orman yakılarak veya kesilerek açılan tarla' diye tarif edilmiştir (Söz Derleme Dergisi). Ayrıca Adana ilinde *hopur etmek* 'ormandan, ağaçları yakmak ve kesmek suretiyle tarla açmak' (a. y.) anlamında kullanılır. Kayseri çevresinde ise *hopur etmek* 'sürmek, bellemek, kirizme etmek' (a. y.) anlamına gelir.

Bu kelimenin kökünü bilmiyoruz. Bu sebeple, *hopur*-un aslen 'ağaçları yakmak suretiyle ormandan açılan tarla' anlamına mı, yoksa 'ağaçları kesmek suretiyle açılan tarla' anlamına mı geldiği bilinmiyor.

Bu bakımdan *ilit* 'ormandan açılan tarla' (Zonguldak, Tokat, Kastamonu) (Söz Derleme Dergisi) kelimesi de müphemdir. Zonguldak ilinde *ilit açmak* 'ormandan tarla açmak' (a. y.) anlamında kullanılır. Ancak, ormandan açılan bu tarlanın ağaçları yakmak suretiyle mi, yoksa sökmek veya kesmek suretiyle mi meydana getirildiğini bilmiyoruz.

İçel ilinde *keleme* kelimesi 'ormandan açılan tarla' anlamında kullanılır. Bu kelimenin Denizli ilinde tesbit edilen *kelemi* biçimi ise 'birkaç seneden beri ekilmeyen tarla' anlamına gelir. Anadolu ağızlarında *keleme* kelimesi daha çok 'sürülmeyen, bırakılmış tarla' demektir. A. Tietze'ye göre (Oriens VIII, 232-233. s. 148. madde), bu kelime Rumcadan alınmıştır.

Samsun ve Ordu illerinde ‘ormandan açılmış tarla’lara *kırık* adı verilir (Söz Derleme Dergisi). Tokat ilinde ise ‘ormandan yapılan tarla’lar *kırma* adıyla anılır (a. y.). Kastamonu’da bu kelime ‘kesildikten sonra yeni yetişen orman” anlamında kullanılır (a. y.).

Kırık ve *kırma* kelimelerinin *kır-* kökünden çıktığı açıktır. Bu bakımdan, bu açmaların ağaçları yakmak suretiyle meydana getirildiği ileri sürülemez.

4. *Sökü* kelimesi gibi, ‘ormandan açılan tarla’ anlamına gelen bu kelimeler de yurdumuzda yer adlarında kullanılır:

Açma (Bolu), *Açmabaşı* (Kocaeli); *Göynük* (Afyon, Ankara, Bolu, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Maraş), *Göynükbelen* (Bursa), *Göynükçukuru* (Çankırı, Kastamonu), *Göynükler* (Kastamonu), *Göynüklü* (Bursa), *Göynükören* (Burdur, Çankırı, Kütahya), *Göynükseki* (Burdur), *Göynükveren* (Bolu, Sinop), *Göynükviran* (Kütahya), *Göynücek* (Amasya, Bilecik), *Gönükören* (Çankırı); *Hopur* (İçel); *İlit* (Giresun); *Kırık* (Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Kütahya), *Kırıkbaşı* (Giresun), *Kırıklar* (Zonguldak, Tokat, Konya), *Kırıklı* (Kayseri, Sinop, Samsun, Niğde, Adana, Konya, Ankara, Giresun); *Kırma* (Samsun, Zonguldak); *Kök-lük* (Muğla); *Ütü* (Kocaeli, Tokat, Sivas), *Ütükyurdu* (Sivas), *Elmalı-ütüğü* (Yozgat) ...

5. *Sökü* adı, Anadolu’nun birçok yerlerinde rastlanan *Söke* adıyla birleştirilemez, sanırım. Bu ad Aydın (*Söke*), Zonguldak (*Aksöke*) ve Kastamonu (*Aşağı Söke*) illerinde de kullanılır.

Bundan başka, yurdumuzun birçok yerlerinde kullanılan *Seki* (Antalya, Aydın, Bolu, Eskişehir, Çorum, Kastamonu, Muğla, Sinop), *Seki-bağı* (Çorum), *Sekicik* (Kastamonu), *Sekiçeşme* (Konya), *Sekiharman* (Kocaeli), *Sekikışla* (Tokat), *Sekiköy* (İzmir), *Sekiler* (Kastamonu), *Sekili* (Yozgat), *Sekiliyurt* (Sivas), *Sekiören* (Kütahya), *Sekiyurt* (Denizli), *Akseki* (Antalya, Aydın, Çorum, Kastamonu, Sivas ...), *Alaseki* (Kastamonu), *Karaseki* (Burdur, İçel), *Aşağı Seki* (Kastamonu), *Koçseki* (Kastamonu), *Arpaseki* (Manisa), *Arpasekisi* (Bolu), *Çayseki* (Çorum), *Sögütseki* (Çorum), *Suluseki* (Kastamonu) ... adlarıyla *Sökü* adı arasında da bir ilgi olmadığı anlaşılıyor. Bu adların 1. ‘set’, 2. ‘merdiven, merdiven basamağı’ ve 3. ‘eşik’ gibi birtakım anlamlara gelen Türkçe *seki* kelimesine dayandığı açıktır.

Sonra, Anadolu’nun birçok yerlerinde rastlanan *Soku* (Amasya), *Sokubaşı* (Niğde), *Sokucak* (Samsun), *Sokulu* (Samsun), *Sokutaş* (Tokat),

Aşağı Soku ve *Yukarı Soku* (Bolu), *Karasoku* (Çorum, Niğde), *Sarısoku* (Çorum) adlarıyla *Sökü* adı arasında da bir ilişki kurulamaz. Bu adların Anadolu'da 'dibek' anlamında kullanılan *soku* kelimesinden geldiği anlaşılıyor. Nitekim Anadolu'da *Dibek* (Kastamonu, Kütahya, Urfa), *Dibekalan* (Balıkesir), *Dibekbaşı* (Konya), *Dibekdere* (Muğla), *Dibekli* (Ankara, Bursa, İçel, Samsun, Sinop), *Dibekpınar* (Çankırı), *Dibektaş* (Bolu, Çanakkale, Kocaeli, Zonguldak) ... gibi birçok yer adları da vardır.

6. Bilindiği gibi, Türkçede 'orman içindeki ağaçsız yer'lere *alan* adı verilmektedir. Yukarıdaki kelimeler gibi, *alan* kelimesi de yer adı olarak yurdumuzda çok yaygındır: *Alan* (Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Çanakkale, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Niğde, Ordu, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat), *Alanbaşı* (Bolu, Ordu, Samsun), *Alancık* (Bolu, Bursa, Çanakkale, Çorum, Samsun, Sinop), *Alandağı* (Samsun), *Alandüzü* (Kocaeli, Ordu), *Alaniçi* (İzmir), *Alanlı* (Afyon, Aydın, Ordu), *Alanönü* (Eskişehir), *Alanyolu* (Tokat), *Alanyurt* (Niğde, Ordu, Sivas, Tokat), *Akalan* (Bursa, Denizli, İstanbul, İzmir, Samsun), *Akçaalan* (Bolu, Çanakkale, Eskişehir, İzmir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla), *Kızılalan* (İçel, Muğla, Sivas), *Sarıalan* (Amasya, Balıkesir, Manisa, Samsun), *Karaalan* (Eskişehir), *Büyük Alan* (Burdur, Tokat), *Küçük Alan* (Burdur), *Tepealan* (Ordu), *Düzalan* (Denizli) ...

Ancak, *Alan* kelimesi, *göynük*, *hopur*, *ilit*, *örtlek* veya *ütük* kelimeleri gibi, özel bir ad değildir. Yalnız yakmak, kesmek veya sökmek suretiyle değil, her ne suretle açılmış olursa olsun, orman içindeki ağaçsız yerlere bu ad verilmektedir.

7. Yukarıdan beri verdiğimiz bilgilere göre, *sökü* kelimesinin Kastamonu, Sinop ve Zonguldak gibi birtakım illerimizde yer adı olarak kullanıldığı ve bu kelimenin 'sökülmek suretiyle ormandan açılan tarla' anlamına geldiği anlaşılmıştır, sanırım. Buna göre, Söz Derleme Dergisi'nde *sökü* kelimesinin 'orman, bük' diye tarif edilmesi yanlıştır.